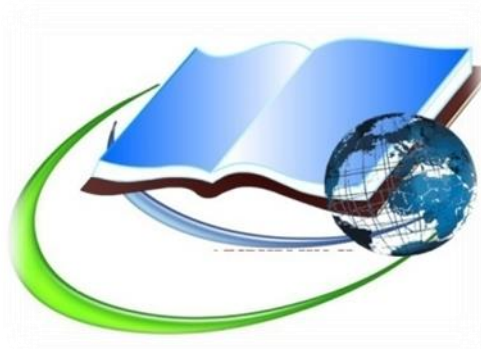

**O‘ZBEKISTON RESPUBLIKASI
XALQ TA’LIMI VAZIRLIGI**

RESPUBLIKA TA’LIM MARKAZI

**IJTIMOIIY FANLAR BLOK MODULI BO‘YICHA
UMUMIY O‘RTA TA’LIMNING
O‘QUV DASTURI
(IX SINF)**

KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ ASOSLARI

Toshkent-2018

IX SINIF “KONSTITUTSIYAVIY HUQUQ ASOSLARI” DASTUR (34 SOAT)

TUSHUNTIRISH XATI

O‘quvchilar davlat va huquq asoslari faniga oid dastlabki tushunchalarni 1-4-sinflardagi “Konstitutsiya alifbosi” darslarida, shuningdek, 5-7-sinflarda “Konstitutsiya olamiga sayohat” darslari orqali oladilar. Mazkur sinflarda Konstitutsiya va uning mohiyati, inson bilan qonun va huquqning bog‘liqligi, qonunlar, inson huquqlari, fuqarolarning burchlari haqidagi dastlabki tasavvurlar hosil qilinadi.

Umumiy o‘rta ta’limning 8-11-sinflarida o‘qitiladigan “Konstitutsiyaviy huquq asoslari” fanida jamiyat, davlat, shaxs va huquq tushunchalari, axloq va huquq munosabatlari, davlat va jamiyat munosabatlari, davlat shakllari, fuqarolik jamiyati va huquqiy davlat, huquqiy munosabatlar, huquqbuzarlik va uning kelib chiqishi, voyaga yetmaganlarning huquq va burchlari haqidagi tushunchalar, Konstitutsiyaviy huquq asoslariga doir tushunchalar: Konstitutsiyaning yaratilishi, asosiy prinsiplari, inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari, jamiyat va shaxs munosabatlari, davlat hokimiyati organlari va ularning vakolatlari, shuningdek, saylov tizimi va ma’muriy hududiy tuzilishi haqida bilimlar, huquq sohalariga doir asosiy tushunchalar o‘rgatiladi va o‘quvchilarni huquqiy munosabatda ishtirok etishda huquq normalariga rioya etish ruhida tarbiya qilinadi. shuningdek, huquq sohalariga oid normativ – huquqiy hujjatlar bilan tanishib, ushbu normativ – huquqiy hujjatlarni amaliy hayotda qo‘llashga o‘rgatiladi.

Konstitutsiyaviy huquq asoslari fanini o‘qitishning maqsadi: o‘quvchilarni huquqiy ongi, huquqiy madaniyatini yuksaltirish, o‘quvchilarga davlat va huquqning kelib chiqishi, davlat va huquqning o‘zaro munosabati, huquq sohalarini, qonunlar, huquqning inson hayotidagi ahamiyati haqidagi bilimlarni berish, o‘quvchilarning dunyoqarashini kengaytirish, mantiqiy, ijodiy, erkin va mustaqil fikrlarini shakllantirishdan iborat.

Konstitutsiyaviy huquq asoslari fanini o‘qitishning vazifalari:

o‘quvchilarning asosiy huquqiy tushuncha, nazariya va qonuniyatlar to‘g‘risidagi bilimlarini shakllantirish;

o‘quvchilarda konstitutsiyaviy burch, majburiyatlarni bilish va ularga rioya qilish ko‘nikmasini hosil qilish;

huquq ta’limi mazmunining hozirgi ijtimoiy hayot va fan-texnika yutuqlari bilan bog‘lanishini ta’minlash asosida o‘quvchilarni ongli ravishda kasb tanlashga yo‘naltirish;

o‘quvchilarni o‘zlarining va o‘zgalarning huquqlarini bilishlari, burch va majburiyatlariga rioya qilishlariga yo‘naltirish;

davlat va uning qonunlarini hurmat qilish, ularga nisbatan oqilona munosabatda bo‘lish fazilatlarini yosh avlod ongiga singdirish;

o‘quvchilarda o‘z xatti-harakatlarini belgilangan me‘yorlar doirasida tartibga solish va boshqara olishni tarbiyalashdan iborat.

Huquqiy bilimlar zaminida huquqiy-normativ hujjatlar, zamonaviy qonunchilik yutuqlari, tarixda yashab ijod etgan buyuk allomalar va hozirgi kunda faoliyat olib borayotgan olimlarning huquq faniga oid ishlari bilan tanishtirish orqali o‘quvchilarni milliy istiqlol va vatanparvarlik ruhida tarbiyalash, huquq fanidan olgan bilimlarini hayotda qo‘llay olish kompetensiyalarini shakllantirishdan iborat.

Dastur mavzularini o‘rganish uchun ajratilgan soatlar miqdori o‘qituvchi ixtiyoriga ko‘ra, maktab metodbirlashmasi va viloyat (shahar, tuman) xalq ta’limi boshqarmasi bilan kelishilgan holda qayta ko‘rib chiqilishi mumkin.

Shuningdek, o‘quvchilarning Davlat ta’lim standartini o‘zlashtirish yuzasidan o‘tkazilgan monitoring natijalariga ko‘ra o‘quvchilar bilimida aniqlangan bo‘shliqlarni to‘ldirish maqsadida mavzularga ajratilgan soat hajmini 15% gacha o‘zgartirish va metodik kengash yig‘ilishida tasdiqlanishi maqsadga muvofiq.

Davlat va huquq asoslari fani chuqur o'qitiladigan sinflarda mazkur dasturda berilgan mavzular qo'shimcha adabiyotlardan foydalangan holda kengaytirib o'qitiladi.

Umumiy o'rta ta'lim bitiruvchilari "Konstitutsiyaviy huquq asoslari" fani bo'yicha ta'lim oluvchi bitiruvchilar quyidagi o'quv talablariga ega bo'ladilar:

- Konstitutsiyaviy asoslarni kundalik hayotda qo'llay oladi;
- o'zining huquq va majburiyatlarini anglaydi;
- boshqalarning huquqlariga daxl qilish huquqiy javobgarlik ekanligini anglaydi;
- ijtimoiy-huquqiy faollikni namoyon etadi;
- axloq va huquqning o'zaro aloqadorligini anglaydi;
- davlat va jamiyat majburiyatlarini anglaydi;
- davlat organlariga erkin murojaat qila oladi;
- huquqiy-me'yoriy hujjatlarga qonuniy munosabat bildiradi.

Eslatma: Ushbu o'quv dastur IX sinf uchun 2019-2020-o'quv yilidan amaliyotga joriy etiladi.

Darsliklar yuzasidan berilgan har bir bob va sinflar kesimidagi adabiyotlar ro'yxati o'qituvchi uchun qo'shimcha adabiyot va manba sifatida foydalanish uchun berilgan.

Kirish darsi.

9-sinf "Konstitutsiyaviy huquq" kursining maqsad va vazifalari. Konstitutsiya va konstitutsiyaviy huquqning o'zaro munosabatlari. Konstitutsiyaviy huquq – yetakchi huquq tarmog'i. Davlatda umumijburiy me'yorlar tizimi. Konstitutsiyaviy huquqning asosiy manbalari. Konstitutsiyaga o'zgartirishlar kiritish tartibi.

I bo'lim.

KONSTITUTSIYA – DAVLATNING ASOSIY QONUNI (4 soat).

1-mavzu. Konstitutsiyaviy huquq. 1 soat.

O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining asosiy mazmuni va tuzilmasi. Konstitutsiyaviy huquq – huquqning oliy tarmog'i ekanligi. Konstitutsiyaga o'zgartirish kiritish tartibi.

2-mavzu. Amaliyot darsi. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi mundarijasi va tavsifi. 1 soat.

Preambula: maqsad va vazifalari. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida qayd etilgan umuminsoniy qadriyatlar. Konstitutsiyaning asosiy xususiyati – inson, uning hayoti va erkinlik oliy qadriyat deb ma'lum qilingan. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasi ustunligi.

3-mavzu. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining asosiy prinsiplari. Davlat suverentetligi. Suveren davlat belgilari. O'zbekiston Respublikasi – mustaqil suveren davlat. Demokratiya – xalq hokimiyati. O'zbekiston Respublikasida xalq hokimiyati shakllari. Konstitutsiyaviy tuzum tamoyillari.

4-mavzu. Amaliyot darsi. O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosati. 1 soat.

Davlatning tashqi siyosat faoliyati. O'zbekiston Respublikasi tashqi siyosatining asosiy tamoyillari. O'zbekiston – xalqaro munosabatlarda teng huquqli sub'ekt.

Bo'limdagi asosiy tushunchalar va atamalar:

Preambula, axloqiy va demokratik qadriyatlar, davlat mafkurasining yo'qligi, davlat suverentitetligi, demokratiya, bevosita (to'g'ridan-to'g'ri) demokratiya, vakillik (bilvosita)

demokratiya, referendum, konstitutsiyaviy tamoyillar, xalqaro huquq, xalqaro huquq asosiy tamoyillari, tashqi siyosat asosiy tamoyillari, xalqaro munosabatlar sub'ektlari.

II bo'lim.

INSON VA FUQAROLARNING ASOSIY HUQUQLARI, ERKINLIKLARI VA BURCHLARI (7 soat).

5-mavzu. Inson va fuqarolarning asosiy huquqlari va erkinliklari. 1 soat.

Davlat va insonning o'zaro munosabatlari. Hokimiyat nima degani? O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining asosiy huquqlari va erkinligi: shaxsiy huquqlar va erkinliklar, siyosiy huquqlar, iqtisodiy va ijtimoiy huquqlar, madaniy huquqlar. Gender huquqlar.

6-7-mavzu. Amaliyot darsi. Inson va fuqarolarning shaxsiy huquqlari va erkinliklari. 1 soat.

Inson huquqlari va erkinliklari qonun himoyasida. Yashash huquqi. Sudda himoyalash va shaxsiy daxlsizlik huquqi. Izzat-obro', qadr-qimmatga tajovvuz qilish va shaxsiy hayotga aralashishdan himoya qilish huquqi. Turar-joy daxlsizligi huquqi. Ko'chish va doimiy yashash o'rini tanlash huquqi. Fikr, so'z va e'tiqod erkinligi huquqi. Vijdon va din erkinligi huquqi.

8-mavzu. Amaliyot darsi. Inson va fuqaroning iqtisodiy va ijtimoiy huquqlari. 1 soat.

Ijtimoiy va ijtimoiy huquqlar to'g'risida tushunchalar. Insonning qanday huquqlari nisbatan eng muhim sanaladi? Shaxsiy mulkka egalik huquqi, mehnat erkinligi va faoliyatni tanlash erkinligi, ishsizlikdan himoyalash. Malakali tibbiy xizmat olish huquqi. Ta'lim olish huquqi. Erkinlik va texnik ijodkorlik huquqi va madaniyat yutuqlaridan foydalanish huquqi.

9-mavzu. Siyosiy huquqlar. 1 soat.

Siyosiy huquqlar to'g'risida tushunchalar. Fuqarolarning O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasida mustahkamlangan siyosiy huquqlari. O'z siyosiy huquqlarini qanday amalga oshirish mumkin? Fuqarolarning qonun loyihalari umumxalq muhokamasida ishtiroki. Yig'ilish erkinligi huquqi. Siyosiy partiyalar, kasaba uyushmalari va boshqa jamoatchilik uyushmalariga birlashish huquqi. Davlat organlariga ariza, iltimosnoma va shikoyatlar bilan murojaat qilish huquqi.

10-mavzu. O'zbekiston Respublikasi fuqaroligi. 1 soat.

Fuqarolik va uning inson uchun ahamiyati. Fuqarolik va davlat. Fuqarolikni qabul qilish va uni to'xtatish shartlari. O'zbekiston Respublikasi fuqarosining biologik pasporti. O'zbekiston fuqarosining huquqiy maqomi.

11-mavzu. Inson huquqi va erkinlari kafolatlari. 1 soat.

Konstitutsiya va qonunlarga muvofiq huquq va erkinlik kafolatlarining ta'minlanishi. Inson huquqlarini himoya qilish mexanizmi. O'z huquqlarini himoya qilish uchun qayerga murojaat qilish kerak? Inson huquqlari bo'yicha milliy institutlar. O'zbekiston Respublikasining "Jismoniy va yuridik shaxslar murojaatlari to'g'risida"gi Qonuni.

12-mavzu. O'zbekiston Respublikasi fuqarolarining konstitutsiyaviy burchlari. 1 soat.

Huquq va majburiyatlar birligi. Qonun oldida tenglik. Balog'atga yetmagan fuqarolarning konstitutsiyaviy majburiyatlarga rioya etmaganlik uchun javobgarligi. Balog'at yoshiga yetmaganlar ishi bo'yicha idoralararo komissiya to'g'risidagi Nizom.

Bo‘limdagi asosiy tushunchalar va atamalar:

demokratiya, umuminsoniy tamoyillar, inson huquqlari, insoning shaxsiy huquqlari, insonning iqtisodiy va ijtimoiy huquqlari, davlat organlariga murojaat, inson huquqlari va erkinliklari kafolatlari, huquqlarning sud tomonidan himoyalaniishi, advokatura, huquqni himoyalash tashkilotlari, kasaba uyushmalari, Ombudsman, Konstitutsiyaviy sud, huquq va majburiyatlar birligi, Vatan himoyasi, muqobil xizmat, muddatli harbiy xizmat, bazaviy umumta’lim, konstitutsiyaviy majburiyatlar, qonun oldida tenglik.

III bo‘lim.

JAMIYAT VA SHAXS. (4 soat.)

13-mavzu. Jamoatchilik birlashmalari va ommaviy axborot vositalari faoliyati. 1 soat.

Jamoatchilik birlashmalari nima uchun kerak? Jamoatchilik birlashmalari turlari. Jamoatchilik birlashmalarini tuzish tamoyillari va faoliyati. Ommaviy axborot vositalari. Internet – ommaviy axborot vositasi sifatida. “Ommaviy axborot vositalari to‘g‘risda”gi Qonun.

14-mavzu. Siyosiy partiyalar faoliyati. 1 soat.

Demokratik huquqiy davlatda siyosiy partiyalar o‘rni. Davlat boshqaruvida fuqarolar ishtiroki. O‘zbekiston Respublikasida ko‘ppartiyaviylik tizimining shakllanishi. “Siyosiy partiyalar to‘g‘risda”gi qonun.

15-mavzu. Oila jamiyatning buguni va kelajagi negizidir. 1 soat.

Oila va jamiyat. Davlat oila himoyasida. Nikoh to‘g‘risida tushuncha. Nikohdan o‘tish shartlari. Oilada bolalar huquqlari. “Bola huquqlari kafolatlari to‘g‘risida”gi qonun.

16-mavzu. O‘zbekiston Respublikasining ma‘muriy-hududiy va davlat tuzilishi. 1 soat.

Davlat tuzilishi shakllari. O‘zbekiston Respublikasining ma‘muriy-hududiy va davlat tuzilishi. Qoraqalpog‘iston Respublikasining davlat tuzilishi.

Bo‘limdagi asosiy tushunchalar va atamalar:

jamoatchilik birlashmalari, davlat va jamoatchilik birlashmalari, bir partiyalik va ko‘p partiyalik tizimlar, ommaviy axborot vositalari, mafkuraviy plyuralizm, davlatning dunyoviy tavsifi, matbuot va axborot erkinligi, davlat tuzilishi, federatsiya, konfederatsiya, suverenitet, suveren davlat.

IV bo‘lim. DAVLAT BOSHQARUV ORGANLARI. (10 soat).

17-mavzu. O‘zbekiston Respublikasida davlat hokimiyatining tashkil etilishi. 1soat.

O‘zbekiston Respublikasida davlat hokimiyati tizimi. O‘zbekiston Respublikasida davlat hokimiyati yangilash va rivojlantirish tamoyillari. Hokimiyatni taqsimlash tamoyillari.

18-mavzu. Oliy Majlis va uning vakolatlari. 1 soat.

Oliy Majlis va uning tarkibini shakllantirish tartibi. Qonunchilik palatasi va Oliy Majlis Senatini tuzish tartibi. Qonunchilik palatasi va Oliy Majlis Senatining mutlaq vakolatlari. “O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlisi to‘g‘risida”gi Qonun.

19-mavzu. Amaliyot darsi. Qonun loyihasini qabul qilamiz. 1 soat.

Qonunchilik tashabbusi huquqining O‘zbekiston Respublikasi konstitutsiyasiga muvofiqligi. Qonunchilik jarayoni bosqichlari.

20-mavzu. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti. 1 soat.

O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti–davlat rahbari. O‘zbekiston Respublikasi Prezidenti vakolatlari. O‘zbekiston Respublikasi Prezidentini saylash va uning vakolatlarini to‘xtatish tartibi.

21-mavzu. O‘zbekiston Respublikasining ijro etuvchi hokimiyat organlari. 1 soat.

Vazirlar Mahkamasi – mamlakat ijroiya organi. Vazirlar Mahkamasi tarkibi. Vazirlar Mahkamasi faoliyatining asosiy yo‘nalishi. O‘zbekiston Respublikasining Vazirlar Mahkamasi to‘g‘risida”gi Qonuni.

22-mavzu. Joylardagi mahalliy davlat hokimiyatining organlari. 1 soat.

Xalq deputatlari kengashi. Viloyat, tuman va shaharlar hokimlari faoliyati. O‘zbekiston Respublikasining “Davlat hokimiyatining joylardagi organlari to‘g‘risida”gi Qonuni.

23-mavzu. Fuqarolarning o‘zini o‘zi boshqarish organlari. 1 soat.

Fuqarolarning o‘z-o‘zini boshqarish organlari va ularning huquqiy maqomi. O‘z-o‘zini boshqarish organlarini tashkil etish tartibi. Fuqarolarning o‘z-o‘zini boshqarish organlari faoliyatining asosiy yo‘nalishlari. Fuqarolarning o‘z-o‘zini boshqarish organlari qoshidagi komissiya faoliyati.

24-mavzu. O‘zbekiston Respublikasining sud tizimi. 1 soat.

Sud – inson huquqlarini himoya qilishning asosiy bo‘g‘ini. O‘zbekiston Respublikasi sud tizimi. O‘zbekiston Respublikasida sudlar faoliyatining huquqiy asoslari. Oliy sud va uning vakolatlari. “Sudlar to‘g‘risida”gi Qonun.

25-mavzu. O‘zbekiston Respublikasi sud organlari ish faoliyatini tashkil etish. 1 soat.

Adolatli sudlovni amalga oshirishning asosiy talablari. Sudlov hokimiyati organlari faoliyatining konstitutsiyaviy tamoyillari. Sudyalar huquqlari va majburiyatlari. Aybsizlik prezumpsiyasi.

26-mavzu. Amaliyot darsi. Konstitutsiyaviy sud majlisi. 1 soat.

Konstitutsiyaviy sud vakolatlari. Sud majlisini o‘tkazishga tayyorgarlik. Sud majlisini o‘tkazish. Muammolar muhokamasi. Qaror qabul qilish.

Bo‘limdagi asosiy tushunchalar va atamalar.

hokimiyat, hokimiyatni taqsimlash tamoyillari, qonunchilik tashabbusi, prezident, boshqaruvning prezidentlik shakli, boshqaruvning parlament shakli, hokimiyat ijroiya organlari, hokimiyat, kengashlar, fuqarolarning o‘z-o‘zini boshqaruvi, fuqarolar yig‘ini, aybsizlik prezumpsiyasi, sud hokimiyati organlari faoliyatining konstitutsiyaviy tamoyillari.

V bo‘lim.

**KONSTITUTSIYA - MAMLAKATDA DEMOKRATIYANI RIVOJLANTIRISH
KAFOLATI (5 soat).**

27-mavzu. O‘zbekiston Respublikasidagi saylov tizimi. 1 soat.

Umumxalq saylovlari – mamlakatni rivojlantirish yo‘lini tanlash. Saylov tizimi modellari. Saylovlarning demokratik tamoyillari. Referendum va uni o‘tkazish tartibi. Saylovlar o‘tkazilishini nazorat qilish. Saylovlar to‘g‘risidagi qonun buzilishi uchun javobgarlik.

28-mavzu. Amaliyot darsi. O‘zbekiston Respublikasi Oliy Majlis deputatlari va senatorlari saylovi. 1 soat.

Oliy Majlis deputatlari va senatorlari saylovini o‘tkazish tartibi. Maktab kengashi saylovi.

29-mavzu. O‘zbekiston Respublikasi prokuratura organlari. 1 soat.

Prokuratura organlari strukturasi. Prokuror–qonun himoyachisi. Prokuratura organlarining asosiy vazifalari. Prokuratura organlari faoliyatining xususiyatlari. Qonunlarning yagona shakldagi ijrosini nazorat qilish. Prokuror nazorati hujjatlari turlari. Prokuratura organlari tomondan balog‘atga yetmaganlar huquqlarini himoya qilish. “Prokuratura to‘g‘risida”gi Qonun.

30-mavzu. O‘zbekiston Respublikasida moliya va kredit. 1 soat.

Mamlakatning o‘zaro huquq va iqtisodiyot munosabatlari. Davlat moliya tizimi. Shaxsiy moliya va kredit tizimi. Moliyaviy tizim – banklar, jamg‘arma kassalari. Markaziy bank. Soliq to‘lash – fuqarolarning konstitutsiyaviy majburiyati.

Yakuniy takrorlash (yakuniy nazorat darsi) 1 soat.

Bo‘limdagi asosiy tushunchalar va atamalar:

Sud organlarining mustaqilligi, adolatli sud ob‘ektivligi, adolatli sud qonuniyligi, adolatli sud asosliligi va adolatliligi, sudda ishlarni ochiq ko‘rib chiqish, sudyalar mustaqilligi va daxlsizligi, fuqarolarning qonun oldida tengligi, aybsizlik prezumpsiyasi, sud organlarida gumanizm, oila–jamiyatning asosiy bo‘g‘ini, nikoh yoshi, nikohdan o‘tish erkinligi, qonunchilik tashabbusi huquqi.

Umumta'lim maktablari uchun

№	Boblar nomi	Soatlar taqsimoti				
		Jami	Nazariy	Takrorlash	Nazorat ishi	Yakuniy nazorat ishi
1	Kirish	1	1			
2	Konstitutsiya-davlatning asosiy qonuni	4	4			
3	Inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari	8	7	1		
4	Jamiyat va shaxs	5	4		1	
5	Davlat boshqaruv organlari	10	10			
6	Konstitutsiya – mamlakatda demokratiyani rivojlantirish kafolati.	6	5			1
	Jami	34	31	1	1	1

Ixtisoslashtirilgan sinflar uchun

№	Boblar nomi	Soatlar taqsimoti				
		Jami	Nazariy	Takrorlash	Nazorat ishi	Yakuniy nazorat ishi
1	Kirish	1	1			
2	Konstitutsiya-davlatning asosiy qonuni	17	17			
3	Inson va fuqarolarning asosiy huquqlari, erkinliklari va burchlari	20	18	1	1	
4	Jamiyat va shaxs	20	20			
5	Davlat boshqaruv organlari	22	20	1	1	
6	Konstitutsiya – mamlakatda demokratiyani rivojlantirish kafolati.	22	20	1		1
	Jami	102	95	4	2	1